

УДК 378.14=161.2

Лобода Т. М.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ У СФЕРІ ДИСКУСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті розглянуто проблему пошуку нових технологій здійснення комунікативної підготовки майбутніх учителів. Вирішення її можливе за умови створення комунікативних дискусійних ситуацій під час опрацювання навчально-наукових текстів зі студентами педагогічних закладів.

Ключові слова: комунікативна підготовка, діяльнісний підхід у мовній освіті, навчально-науковий текст, моделювання мовленнєвих дискусійних ситуацій.

В статье рассматривается проблема поиска новых технологий осуществления коммуникативной подготовки будущих учителей. Её решение возможно при условии создания коммуникативных дискуссионных ситуаций на основе работы с учебно-научными текстами со студентами педагогических заведений.

Ключевые слова: коммуникативная подготовка, деятельностный подход к языковому образованию, учебно-научный текст, моделирование речевых дискуссионных ситуаций.

In this article the problematic of new technology search is examined and implementation of communicational preparation of future teachers. Solving this problem is possible in case of creation communicative situations during processing of educational and scientific texts with students of pedagogical institutions.

Key words: communicational preparation, work out in language education, educational and scientific text, modeling of communicational discussion situations.

Сучасна мовно-комунікативна підготовка студентів вищих навчальних закладів передбачає реалізацію головної мети – сприяти оволодінню студентами мови фахової галузі у трьох вимірах: діловому, науковому, розмовному. Саме тому принцип комунікативності – це провідний методичний принцип, який сприяє реалізації визначеної мети і передбачає організацію активного навчання як моделі процесу комунікації з умотивованим характером мовленнєвих дій як викладача, так і студентів. Комунікативні ситуації дискусійного характеру на основі роботи з навчально-науковими текстами стали об'єктом нашої статті.

Питання мовленнєвої ситуації та її моделювання на заняттях української мови є однією з провідних проблем у сучасній лінгводидактиці. Цей аспект у формуванні комунікативних навичок майбутніх професіоналів різних фахів аналізували Л. М. Головата, М. Й. Криськів, В. М. Момот, Т. Г. Окуневич, Л. М. Паламар, В. Г. Пасинок, Е. Г. Полатай та багато інших дослідників. Крім того, у сучасній науковій літературі проблема впливу за допомоги мовних засобів вирішується в межах теорії аргументації (Х. Перельман, Г. О. Брутян, В. З. Дем'янков, Ю. М. Караулов, Т. М. Ніколаєва), аналіз комунікативних стратегій переконування та лінгвістичних засобів його втілення стали предметом дослідження сучасних мовознавців і методистів (Н. М. Трощина, А. О. Романов, А. М. Баранов, І. Ю. Черепанова, Т. Ю. Зотова, Н. І. Махновська), проте проблема формування навичок дискусійного спілкування під час роботи з науковими текстами не стала об'єктом дослідження вчених. Метою статті є виявлення методичних підходів до роботи з навчально-науковими текстами як умови формування мовленнєвої компетенції студентів у сфері дискусійного спілкування.

Навчальне мовленнєве ситуацію в методиці розглядають як низку життєвих, професійних умов, створених викладачем, що спонукають студентів до висловлення думок, активної комунікації. Саме у мовленнєвій ситуації відбувається апробація зразків і моделей фахового спілкування, що уможливило реалізацію “завдання вищої школи – готувати фахівців нової генерації, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно-професійній, офіційно-діловій сфері” [3, с. 646]. При цьому, як відомо, акцент переноситься на формування навичок професійної комунікації. За такої організації навчання змінюється і завдання викладача, роль якого нині полягає не стільки в переказуванні, інтерпретації студентам науково-навчальної інформації, скільки в організації їхньої активної комунікативної діяльності.

Сучасні дослідники процес оволодіння культурою усного й писемного мовлення пов'язують не лише з мовознавчими курсами, але й з аспектом соціально-психологічного й індивідуального формування особистості студента, тобто мовна підготовка розглядається як засіб соціалізації, самовиявлення, саморегуляції й самореалізації. На думку дослідників, сучасний етап підготовки фахівців в Україні актуалізував проблему філологічної парадигми у вищій школі, що передбачає гармонізацію професійних знань

і належної мовно-мовленнєвої освіченості, культуру здійснення фахового спілкування, дискусійного мовлення.

Опанування у вищій школі мовою майбутньої професії – це засвоєння насамперед наукового стилю в межах обраної галузі знань, фаху. Сприяти цьому має на меті курс "Українська мова за професійним спрямуванням" у третьому змістовому модулі "Наукова комунікація як складова фахової підготовки". Однак, пропедевтично ця робота може тривати протягом вивчення всього курсу, оскільки її доцільно поєднати із навчанням дискусійного мовлення – тривалим процесом опанування основами аргументованого діалогічного та монологічного мовлення. Результативність цього забезпечується системністю і послідовністю роботи студента у курсі "Українська мова за професійним спрямуванням" в умовах різних форм організації освітнього процесу. Відомо, що в інтелектуальному житті майбутнього фахівця, безумовно, чільне місце посідає самостійна робота з різними науковими джерелами. Робота з навчальним текстом, який разом із лекціями є основним джерелом науково-професійної інформації, дозволяє самостійно здобувати, систематизувати й узагальнювати знання та вдосконалювати навички з різних видів читання (суцільного, оглядового, пошукового, реферативного), зі смислового аналізу опрацьованих джерел, інтерпретації та продукування на цій основі власних наукових текстів різних за формою та жанром.

Навчальним називають такий текст, який обирається для виконання певного освітнього завдання. Науковий текст є взірцем монологічного наукового мовлення, підґрунтям для власного наукового висловлювання. Саме тому він може бути і засобом навчання мови, і об'єктом окремого вивчення. Предметом нашого аналізу стали фахові навчально-наукові тексти – єдиний комунікативний блок, що має чітку, логічну структурну організацію і поєднує в собі два чинники: навчальне завдання фахового, лінгвістичного, комунікативного, культурологічного спрямування і наукову інформацію. Критеріями добору подібних текстів для роботи зі студентами стали принципи фаховості, актуальності та інформативної цінності, доступності та належності до одного з підстилів наукового стилю, пізнавальності змісту (повинні містити нові знання з різних галузей знань), взірцевості мовного та мовленнєвого оформлення, проблемності, дискусійності характеру.

Уміння аргументованого мовлення ґрунтуються на сформованих уміннях читання та опрацювання тексту:

– читати і розуміти тексти дискусійного типу, визначати і формулювати їх проблему, призначення, мету, тему;

– аналізувати текст за композиційно-змістовою структурою (початок, основна частина, висновки), уміння знайти змістові блоки;

– виявляти схему розгортання, подання інформації аргументованого тексту: теза, аргументація тези, її доведення, висновки;

– стисло фіксувати усвідомлену інформацію та вміти здійснити її "згортання" за допомогою різних способів збереження: плани, конспекти, тези, анотування;

– уміти знаходити у тексті головну, додаткову, побіжну, а також надлишкову інформацію, виокремлювати її та відокремлювати одну від іншої;

– здійснювати аналіз, потрібні узагальнення, систематизацію та поєднання осмисленої інформації з різних джерел (реферування, доповідь);

– вводити блоки вихідного тексту до самостійно створеного наукового тексту та об'єднувати в єдине змістове ціле розрізнені елементи у них (повідомлення, стаття, наукова робота).

Саме на основі цих умінь студенти набуватимуть навичок вести за опрацьованим текстом фахового або культурологічного змісту діалог-обговорення, діалог-пояснення, діалог-бесіду, діалог-дискусію. Ці види роботи дають змогу студентам набути такі навички аргументованого мовлення: брати участь у діалозі, у полілозі-розпитуванні, використовувати різні мовно-виражальні засоби для висловлювання власного ставлення до прочитаної інформації та предмета обговорення, користуватися різними стратегіями здійснення бесіди: уміння уважно слухати, уміння отримати потрібну інформацію від пропонента, уміння висловити згоду/незгоду з його думкою, спростувати її, сформулювати відповідь або коректно ухилитися від неї. Крім того, систематична робота з такою науково-навчальною літературою формує, вдосконалює уміння сприймати, утримувати й поновлювати інформацію, здійснювати змістову і мовну компресію тексту-джерела та активно розвивати навички створення та продукування друготворів. Саме тому у роботі зі студентами звертається увага на такі його особливості: структурно-змістова організація, комунікативне призначення, композиційна завершеність, типи зв'язку між елементами тексту (лексичні, граматичні, логічні, стилістичні), способи подання наукової інформації, мовне оформлення.

Крім того, студенти навчаються усно репродукувати подані у письмовій формі тексти, узагальнювати чи зіставляти отриману інформацію, формулювати власну думку щодо прочитаного, погоджуючись із автором або дискутуючи з ним; будувати монолог аргументованого типу за темою тексту з опорою на його мовний матеріал; продукувати власне зв'язне висловлювання аргументованого типу за обраною темою, підсумовувати дискусію.

Зазначені вище уміння можливо сформувані у студентів запровадженням мовленнєво-комунікативних ситуацій, створених і запропонованих викладачем як навчальні завдання під час опрацювання дібраних з цією метою навчально-наукових текстів. Основу мовленнєвої ситуації становить певна проблема, що втілюється у комунікативному завданні (усного і обов'язково письмового характеру). Вони повинні заохочувати студентів до свідомого і самостійного засвоєння знань з проекцією на творче їх застосування, що є можливим за моделювання проблемних ситуацій у процесі навчальної діяльності.

Аналіз завершених за змістом аргументованих текстів (особливої форми міркування) уможливило ознайомлення студентів із мовленнєвою практикою, з прийомами переконувального мовлення. Доцільними можуть бути як завдання до мовчазного (ознайомлювального) читання тексту, так і розраховані на створення та продукування власних висловлювань.

Домовленнєві завдання першого типу передбачають насамперед змістово-композиційний аналіз текстів:

– Прочитайте текст і визначте його стиль, тип мовлення. Сформулюйте самостійно або знайдіть частину тексту, що передає головну думку. Визначте її аргументацію.

– Прочитайте текст і його тези, зіставте їх. Чи відповідають тези змістові тексту?

– Робота у групах: прочитайте текст, визначений для вашої групи, зіставте ці тексти (одна проблема), оцініть переконливість доказів кожного тексту.

– Робота за парами (пропонент, опонент): прочитайте текст, підготуйте систему питань для проведення бесіди (дискусії) за поданим текстом.

Мовленнєві завдання другого типу передбачають достатньо високий рівень комунікативної компетенції студентів, удосконалення умінь аргументованого мовлення, що відбувається у різних формах навчальної дискусії (обговорення, диспут, дискусія, полеміка, дебати). Для забезпечення активності студентів необхідно запропонувати для обговорення дискусійне питання, спрямувати мовно-мовленнєві навички студентів на текст, що містить потрібну інформацію за визначеною проблемою, спровокувати дискусію за проблемними питаннями, виступами студентів, які демонструють різні погляди на проблему. Ці підходи допоможуть забезпечити всебічний розгляд дискусійного питання, залучити до обговорення усіх студентів, дадуть змогу не вийти за межі обговорюваної проблеми. Крім того, участь у дискусії передбачає висловлення власної позиції щодо предмета обговорення, вияву впевності у перевагах запропонованої точки зору.

Практика показує, що, крім суто комунікативних, доцільними можуть бути також професійно орієнтовані завдання за навчально-науковими текстами, які мають сформувані вміння та навички, пов'язані з майбутньою професією вчителя, і відрізняються від комунікативно-мовленнєвих своєю фаховою спрямованістю. Саме тому ефективними методами проведення практичних занять виступають різні види інтерактивного імітаційного навчання: розігрування ситуацій у парах або в групі (виступ на батьківських зборах із повідомленням за психолого-педагогічною проблемою); моделювання ситуацій професійного спілкування (мікрореквізитів, промова на певну науково-професійну тему). У подібні тренінги – ситуаційні завдання можна запрограмувати будь-яке мовне явище або комунікативну проблему, що дозволяє розвивати важливі для вчителя уміння: слухати, говорити, запитувати, відповідати, аргументувати, переконувати, доводити, пояснювати, висловлювати думку, а головне створювати власні висловлювання професійного спрямування (усно, письмово).

Ці завдання покликані забезпечити творче професійне мовлення, пізнавальну мотивацію та професійне застосування знань у навчальних умовах. Крім того, професійно орієнтовані завдання допоможуть викладачам залучити студентів до постійної комунікативної практики, в якій формувалося б чуття культури мовлення, так необхідне для майбутнього педагога. Вони сприяють активному мовленнєвому спілкуванню студентів, копіюванню мовних зразків, побудові власних висловлювань; відкривають значні можливості для усунення з мовлення помилок інтерферентного характеру; виводять за межі стандартних завдань; формують самостійність, ініціативу, сприяють професійному зростанню майбутнього педагога.

Вивчення мови – це засіб виховання високої інтелектуальної культури студентів, чому може сприяти культурологічний, пізнавальний потенціал використаних навчально-наукових текстів. Доведено, що рівень мовних знань і умінь пов'язаний із рівнем загальної культури носіїв мови. Саме тому обов'язковим компонентом мовного навчання є використання культурологічного підходу до добору мовно-текстового матеріалу для аналізу та вправлянь під час практичних занять. Професійній, культурологічній підготовці майбутніх педагогів сприяє робота з інформативно-пізнавальними текстами різних підстилів наукового стилю з історії педагогіки, психології, історії та культури України, світу, різних галузей науки, обраної професії. Робота з таким текстовим матеріалом слугує формуванню національної свідомості, української ментальності, моральних переконань громадянина, що є важливим у професійному становленні майбутнього вчителя.

Таким чином, запровадження комунікативних ситуацій під час опрацювання навчально-наукових текстів у курсі “Українська мова за професійним спрямуванням” дозволить викладачеві педагогічного закладу слідкувати не лише за ступенем засвоєння студентами програмового матеріалу, а й спостерігати

й оцінювати формування комунікативної компетенції у сфері аргументованого мовлення, дискусійного спілкування, вироблення якостей культури усного і писемного мовлення як передумови майбутньої успішної професійної діяльності.

Література:

Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посібник / Онуфрієнко Г. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

Пасинок В. Г. Теоретичні основи мовленнєвої підготовки вчителя : монографія / Пасинок В. Г. – Харків : ІМІС, 2001. – 280 с.

Прокопенко Л. І. Формування аргументованого мовлення студентів-гуманітаріїв у сфері дискусійного спілкування українською як іноземною / Прокопенко Л. І. // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Випуск 20. – С. 536–540.